

Türkiye Eğitim Dergisi

(2022) Cilt 7, Sayı 1, s. 264-282

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Deyim Varlığının İncelenmesi

Suat UNGAN¹

Fatih UYSAL²

Ayşegül Aykanat UYSAL³

Özet

Bu araştırmanın amacı 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerdeki deyim varlığını tespit etmektir. Araştırmanın evrenini 2020-2021 eğitim-öğretim yılında 5. sınıflarda ders kitabı olarak okutulmak amacı ile Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen Anıttepe Yayınlarına ait kitap oluşturmaktadır. Araştırmada, nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Okuma ve dinleme metinleri çalışma kapsamına alınmış, serbest okuma metinleri araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerdeki deyim varlığı incelenmiş, deyimlerin sıklıkları metin türleri ve temalara göre belirlenmiş ve tablolarla gösterilmiştir. Ayrıca deyim öğretimi amacı ile etkinliklerde kullanılan yöntem ve teknikler belirlenmiş ve örnek etkinlikler üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular alan yazındaki benzer çalışmalarla karşılaştırılmış ve sonucunda millî kültürümüzün önemli bir ögesi olan deyimlerin öğretimi konusunda öğretmenlere farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması yönünde önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

5. sınıf Türkçe ders kitabı
Deyimler
Söz varlığı
Deyim öğretimi

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 18.07.2021

Kabul Tarihi: 20.06.2022

Elektronik Yayın Tarihi: 29.06.2022

DOI: 11..11111/ted.xx

¹ Prof. Dr., Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, ungan@trabzon.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4020-6655

² Öğr., Samsun Milli Eğitim Müdürlüğü, fatihuysal55@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8179-1881

³ Öğr., Samsun Milli Eğitim Müdürlüğü, a.aykntuysal@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3449-8735

Investigation Of The Existence Of Idioms In The Texts In The Secondary School 5th Grade Turkish Textbook

Suat UNGAN¹Fatih UYSAL²Ayşegül Aykanat UYSAL³

Abstract

The aim of this research is to determine the presence of idioms in the texts in the 5th grade Turkish textbook. The universe of the research consists of the book belonging to Anıttepe Publications, which was accepted by the Board of Education and Discipline in order to be used as a textbook in the 5th grades in the 2020-2021 academic year. In the research, document analysis method, one of the qualitative data collection methods, was used. Reading and listening texts were included in the study, free reading texts were excluded from the research. The presence of idioms in the texts in the 5th grade Turkish textbook was examined, the frequencies of the idioms were determined according to the text types and themes, and were shown with tables. In addition, the methods and techniques used in the activities for the purpose of teaching idioms were determined and evaluated through sample activities. The findings obtained from the study were compared with similar studies in the literature, and as a result, suggestions were made to the teachers to use different methods and techniques on the teaching of idioms, which are an important element of our national culture.

Keywords

5th grade Turkish textbook
İdioms
Vocabulary
Teaching idioms

About Article

Sending Date: 18.07.2022

Acceptance Date: 20.06.2022

Electronic Issue Date: 29.06.2022

DOI: 11..11111/ted.xx

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih sahnesinin her döneminde duygularını, düşüncelerini, isteklerini başka insanlarla paylaşma ihtiyacı duymuştur. İletişim kurmak her insan için bir ihtiyaçtır. İletişim kurabilmenin en önemli aracı dildir. İletişim kurabilmek, duygu ve düşünceleri paylaşabilmek kişinin sahip olduğu söz varlığı ile sınırlıdır. Anlama ve anlatma düzeyi öğrendikleri ile belirlenir. Kişinin sahip olduğu söz varlığı sadece onun konuşmasını, yazmasını değil düşünmesini de belirleyen çok önemli bir unsurdur. Hayal dünyası, düşünce gücü, ifade etme becerisi dile ne kadar hâkim olduğu ile sınırlıdır. Wittgenstein'in 'dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır' sözü bu durumu ifade eden güzel bir örnektir.

Bir toplumun dilini, kültürünü, yaşayışını, gelenek ve göreneklerini yansıtan söz varlığı, "sözcüklerin, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve

¹ Prof. Dr., Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, urgan@trabzon.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4020-6655

² Öğr., Samsun Milli Eğitim Müdürlüğü, fatihuysal55@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8179-1881

³ Öğr., Samsun Milli Eğitim Müdürlüğü, a.aykntuysal@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3449-8735

çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütün" (Aksan, 2006: 7) olarak tanımlanmaktadır. Bir milletin geçmişi ile geleceği arasında köprü kuran dil sahip olduğu söz varlığı sayesinde iletişimi sağlam temeller üzerine kurar. Böylece milletler; inanç sistemini, dünya görüşünü, tarihi ve kültürel mirasını gelecek nesillere aktarmakta ve devamlılığını sağlamaktadır.

Terimler, deyimler, atasözleri, ikilemeler gibi dilimizi anlam bakımından zenginleştiren ifadeler söz varlığını oluşturan ögeler arasında yer alır. Terim, "bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya konu ile ilgili özel ve belirli kavramı olan söz, ıstılah" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005: 2330). İkileme "aynı cinsten iki sözcüğün arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen sözcük gruplarıdır" (Ergin, 2009: 345). Atasözleri "Nesilden nesile geçerek bugüne ulaşan ve atalarımızın hayat tecrübelerini, düşünce ve anlayışlarını öğüt halinde anlatan ve milletin ortak malı olan yalın sözler" dir (Gözler 1994: 171). Toplumun ortak yaşam tarzının ürünü olan deyimler söz varlığı içerisinde yer alan, toplumun kültürünü yansıtan kalıp ifadelerdir. Aksan, deyim tanımı "belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür" (Aksan 2009: 35) şeklinde yapar. Deyimler bir milletin tarihi, kültürü, yaşayış biçimi hakkında bilgi verir. Deyimlerin öğrenilmesi ve kullanılması kültür aktarımını sağlayacak, geçmişle gelecek arasında bir bağ kurarak köprü görevi görecektir. Az sözle çok şey anlatmaya yarayan deyimler dilimizi zenginleştiren söz kalıplarıdır. Belli durumları, duyguları, düşünceleri etkili ve akılda kalıcı bir şekilde anlatma gücü vardır.

Deyimle ilgili tanımlara bakıldığında anlam bakımından dili zenginleştiren ögeler olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Hatiboğlu'nun, "Deyim, anlatım gücünü artırmak için, az çok mantık dışına kayan bazı sözcükleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlere giren kalıplardır." (1982: 194) Vardar'ın, "Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambilim toplama; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış sözdür." (2002: 71) Bolulu'nun "Anlatım gücünü artırmak, anlatımı renkli, canlı kılmak için birden çok sözcükle kurulmuş, kiminde de mantık dışı, mecazlı ve kalıplaşmış anlatım birimleri" dir. (s.17 Aktaran: Türkben, s.65) tanımlarında deyimlerin anlatım gücünü arttırdığı ifade edilmektedir.

Deyimler bakımından zengin bir söz varlığına sahip olan dilimiz uzun yıllar geniş bir coğrafyada konuşulmuş ve konuşulmaktadır. Bu zenginlik toplumumuzun hayata bakışının, yaşam biçiminin, hayal ve düşünce dünyasının ne kadar çeşitli olduğunu gösterir. Somut olmayan kültürel miras değerlerinden olan deyimlerin nesilden nesile aktarılması bu zenginliğin devam etmesi bakımından önemlidir.

Ana dili, kişinin doğumundan itibaren önce ailesi sonra çevresi ile etkileşimi sonucunda doğal yollarla öğrenmeye başladığı dildir. Okul hayatının başlaması ile artık dilin kuralları ile öğrenilme süreci başlar. Belirlenen program çerçevesinde dört temel dil becerisi kazandırılarak öğrencilerin kendilerini ifade edebilecek, üretebilecek düzeyde geliştirmesi hedeflenir. Öğrencinin ifade etme, düşünme, üretme becerisi sahip olduğu söz varlığı ile doğru orantılıdır. Söz varlığının en etkili şekilde oluşturulduğu ders ise Türkçe dersidir. Öğrenci metinler aracılığı ile bir taraftan yeni bilgiler öğrenirken diğer taraftan dilin kurallarını fark etmeye ve kavramaya başlar. Böylece hem düşünme hem de ifade etme becerisi gelişmiş olur.

Teknolojinin gelişmesi ile insanların ihtiyaçları, iletişim kurma biçimleri de değişmiştir. Artan sosyal medya mecraları ile dilin yozlaşmaya başladığı, yabancı dillerden alınan sözcüklerin yeni nesil tarafından sıkça kullanıldığı görülmektedir. Kitap okuma oranları da

gün geçtikçe azalmakta, ders kitaplarında karşılaştıkları metinler dışında hiçbir şey okumayan öğrencilerin olduğu bilinmektedir. Bu noktada ders kitaplarına alınan metinlerin zengin bir içeriğe sahip olmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ders kitaplarında yer alan metinlerde olması gereken kazanımlarla ilgili sözcük varlığı başlığı altında yer alan 5. sınıf kazanımı şu şekilde ifade edilir:

T.5.3.6. Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler. (2019:36)

Anlama ve anlatma becerilerini geliştirmesi açısından öğrencilerin söz varlığının büyük bir önemi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Öğrencilerin söz varlığının dolayısı ile deyim varlığının gelişmesinde etkili olan en önemli ders Türkçe dersi; en önemli kaynaklardan biri de kolay ulaşılabilir olmasından dolayı bu derste kullanılan ders kitaplarıdır. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler, öğrencilerin söz varlığını geliştirmede çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü öğrenciler öğrenim hayatları boyunca metinlerle karşılaşmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin yeteri kadar deyimleri içermesi önemlidir. Metinlerde deyimlere zengin bir şekilde yer verilmesi öğrencilerin dil gelişimini destekleyecek, öğrencilerde dil bilinci oluşturacak ve öğrencilerin duygu, düşünce ve hayal dünyasını zenginleşmesine katkı sağlayacaktır.

Yapılan literatür taramasında, deyimlerle ilgili ders kitaplarına yönelik çeşitli çalışmaların olduğu (Doğru, 2008; İşbulan,2010; Mangır,2012; Aldık,2018; Akyol, 2019; Türkben, 2019; Uzun, 2019) tespit edilmekle birlikte farklı sınıf düzeylerinde, farklı yayınevlerine ait Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin deyim varlığı incelenmiştir. Anıttepe Yayıncılık tarafından 5. sınıf Türkçe ders kitabı olarak okutulan kitap, tüm şehirlerdeki 5. Sınıfların hepsinde okutulan tek ders kitabıdır. Bu anlamda ortaokulun ilk sınıf düzeyi olan 5. sınıfların karşılaştığı metinlerin içerdiği deyimler önem arz etmektedir. Çalışma bu yönüyle önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin deyim varlığını incelemek ve ders kitabında deyim öğretimi açısından hangi yöntem ve tekniklerin kullanıldığını tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler deyim sıklığı yönüyle ne düzeydedir?
2. 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki deyimlerin metin türlerine göre dağılımı nasıldır?
3. 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki deyimlerin temalara göre dağılımı nasıldır?
4. 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde deyim öğretimine yönelik kullanılan yöntem ve teknikler nelerdir?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada, 2020-2021 Eğitim ve Öğretim Yılında Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen ve 5. sınıflarda ders kitabı olarak okutulan Anıttepe Yayınlarına ait kitap deyim varlığı bakımından incelenmiştir. Araştırma, ders kitabında bulunan 24 okuma metni, 7 dinleme metni ve 1 izleme metni olmak üzere toplam 32 metnin deyim varlığı açısından incelenmesi ve metin sonunda varsa deyimlerle ilgili etkinliklerle sınırlıdır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel veri toplama araçlarından doküman analizine dayalı olarak yürütülmüştür. Özkan'a (2021) göre doküman inceleme yöntemi, araştırmanın veri setini oluşturan çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analiz edilmesidir. Nitel araştırmalarda kullanılan doküman analizi, anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008: Kıral, 2020:4). Bu yöntem, çalışmalarda veri toplama yöntemi olarak tek başına kullanılabilmesi gibi başka veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir.

Araştırma kapsamında literatür taraması yapılarak çalışmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Daha sonra 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan okuma ve dinleme metinleri belirlenmiş ve metinlerdeki deyimler tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimler tablolar hâlinde düzenlenmiş, her bir temada yer alan metinlerdeki deyimler ayrı ayrı gösterilmiştir. Deyimlerin öğretiminde hangi yöntem ve tekniklerin kullanıldığını incelemek için ders kitabındaki etkinlikler tespit edilmiştir. Tespit edilen etkinlikler örnek olarak alınmış, etkinliklerde kullanılan yöntem ve teknikler belirtilmiştir.

Evren-Örnekleme

Betimsel bir çalışma olan bu araştırmada; ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabı, deyim varlığı ve öğretimi yönüyle incelenmektedir. Araştırmanın evrenini Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 2020–2021 yılında ortaokul 5. sınıflar için ders kitabı olarak kabul edilen, "Anıttepe" yayıncılık tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabında bulunan metinler oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni belirtilen kitap ile sınırlı tutulmuştur. Ders kitabında yer alan serbest okuma metinleri çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama araçlarından doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri "Anıttepe" yayıncılık tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabında yer alan metinlerden elde edilmiştir. Çalışma kapsamına alınan metinler deyim varlığı açısından incelenmiş, tespit edilen deyimler TDK Türkçe Deyimler Sözlüğü ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca ders kitabında yer alan deyim öğretimine yönelik etkinlikler tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin, çalışmanın amacı doğrultusunda sayıları belirlenmiş ve frekans hesaplamaları yapılmıştır. Verilerin güvenilirliğini belirlemek için her temadan rastgele bir metin Türkçe eğitimi alanında uzman bir başka öğretmen tarafından incelenmiş sonuçların benzer olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular metinlere, metin türlerine ve temalara göre tablolar şeklinde sunulmuş, kitaplarda yer alan deyimlerle ilgili etkinlik görselleri ders kitaplarından alıntılanarak kullanılmış ve bulgular yorumlanmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde tespit edilen deyimler metinlere, metin türlerine ve temalara göre tablolar hâlinde gösterilmiştir. Ayrıca ders kitabında metin sonu etkinliklerde yer alan deyimlerin öğretimi ile ilgili etkinliklere örnekler verilmiştir.

1. Ders Kitabındaki Metinlerde Tespit Edilen Deyimler

Tablo 1. 1. Temada Yer Alan Metinlerdeki Deyimler

1.Tema Metinler	Metnin Türü	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Memleket İsterim	Şiir	-	-	-
Hoşça Kalın, Güle Güle	Sohbet	ağzını aramak (yoklamak), çileden çıkarmak, yakışık almamak, (bir durumun birinin) sinirine dokunmak (2), punduna getirmek, taklidini yapmak, dalga geçmek, dert yanmak	8	9
Anadolu'da Konukseverlik Gelenekseldir	Deneme	(bir şeyi) anlata anlata bitirememek, (bir şeyden) zevk almak (duymak), bir araya getirmek, farkına varmak	4	4
İlk Ders (Dinleme Metni)	Roman	ele avuca sığmamak, göz gezdirmek, kalbi çarpmak, melek gibi, inci gibi, ızdırap çekmek, kendini tutmak, ısrar etmek, türkü söylemek (3), o kadar, başından geçmek	11	13

Tablo 1'de belirtilen bulgulara göre Hoşça Kalın, Güle Güle metninde 8'i farklı olmak üzere toplam 9 deyim, Anadolu'da Konukseverlik Gelenekseldir metninde 4 deyim, İlk Ders metninde de 11'i farklı olmak üzere toplam 13 deyim tespit edilmiştir. Memleket İsterim adlı metinde ise deyim bulgusuna rastlanmamıştır.

Tablo 2. 2. Temada Yer Alan Metinlerdeki Deyimler

2.Tema Metinler	Metnin Türü	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Mustafa Kemal'in Kağnısı	Şiir	nam salmak, nazar değmek	2	2
Dumlupınar Savaşı	Anı	eli silah tutmak, yıldırım gibi, neye uğradığını bilememek (anlamamak, şaşkırmak), başsız kalmak, sokağa	7	7

		dökülmek, gün ağarmak, umurumda değil		
6 Mart 1915 Gecesi	Hikâye	kurşun gibi, kendini göstermek, çaba harcamak, görev almak, ne pahasına olursa olsun, yerine getirmek, kriz geçirmek, demir almak, elde kalmak, abluka etmek (veya ablukaya almak), içinden, geçirmek, nefes almak	12	12
Bir Temmuz Gecesi (Dinleme Metni)	Anı	dikkatini çekmek, boğazı düğümlenmek, karar vermek, hop oturup hop kalkmak, yenik düşmek, kulak misafiri olmak, yerinden oynamak	7	7

Tablo 2’de 5. Sınıf Türkçe ders kitabının 2. temasında yer alan metinlerdeki deyimlere ait bulgular gösterilmiştir. Elde edilen bulgulara göre en çok deyim 6 Mart 1915 Gecesi (12) adlı metinde kullanıldığı görülmektedir. Dumlupınar Savaşı adlı metin ile Bir Temmuz Gecesi adlı metinde ise yedişer deyim tespit edilmiştir. Mustafa Kemal’in Kağnısı adlı metinde 2 deyim bulgusuna rastlanmıştır.

Tablo 3. 3. Temada Yer Alan Metinlerdeki Deyimler

3.Tema Metinler	Metnin Türü	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Bu Nehir Bizim	Hikâye	aklına gelmek, haklı çıkmak, içinden geçirmek, göz yummak, yok etmek, (bir şey birinin) zoruna gitmek, dikkatini çekmek, imza vermek, ilgisini çekmek, işinden olmak, imza toplamak (4), kusura bakmamak (kalmamak), (bir işe) burnunu sokmak, haber vermek (3), nefes nefese kalmak, (bir şeye) imza atmak, yanında olmak, karar vermek, haber almak, söz vermek, adı geçmek	21	27
Okland Adası	Gezi Yazısı	dillere destan olmak, (biriyle, bir şeyle) baş başa kalmak, el birliği etmek, yurt edinmek (tutmak), özlemini duymak, ilgi görmek, yer tutmak	7	7

Deprem	Hikâye	darmadağın olmak, gurur duymak, umurunda değil, destek olmak	4	4
Sakın Kesme (Dinleme Metni)	Şiir	yere sermek, günah olmak, ses vermek, (birine) kol kanat olmak (germek)	4	4

Tablo 3 incelendiğinde Bu Nehir Bizim adlı metinde 21'i farklı toplam 27 deyim tespit edildiği görülmektedir. Okland Adası adlı metinde 7, Deprem ve Sakın Kesme adlı metinlerde de dörder deyim kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. 4. Temada Yer Alan Metinlerdeki Deyimler

4.Tema Metinler	Metnin Türü	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Kilim	Şiir	dilinden anlamak, kilit vurmak, canından bezmek (bıkmak veya usanmak)	3	3
Vatan Yahut Silistre	Tiyatro	yüz vermemek, birbirine girmek, zeval vermemek, kıyamet mi kopar? (7), sözünü kesmek, saçına ak (kır) düşmek, boşa gitmek, adı kalmak, kendini toparlamak (toplamak), işe yaramak, elden gitmek (2), ortaya çıkarmak	12	19
Boğaç Han	Çizgi Roman	ad koymak, tahta çıkmak	2	2
Ali Kuşçu (Dinleme-İzleme Metni)	Biyografi	ateş gibi dünyaya gelmek, iş yapmak, dikkat çekmek, eğitim almak, ileri gitmek, müjde vermek, ihanete uğramak, ders vermek, karar vermek	10	10

Tablo 4'te 5. sınıf Türkçe ders kitabının 4. Temasında yer alan metinlerde tespit edilen deyimlere ait bulgulara yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde Kilim adlı metinde 3, Vatan Yahut Silistre adlı metinde 12'si farklı olmak üzere toplamda 19, Boğaç Han adlı metinde 2, Ali Kuşçu adlı metinde de 10 deyim tespit edilmiştir.

Tablo 5. 5. Temada Yer Alan Metinlerdeki Deyimler

5.Tema Metinler	Metnin Türü	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Çocuk Bahçesindeki Bekçi	Hikâye	mektedir medrese görmüş, içeriye dalmak, zapt etmek, kuyruğa girmek, kara kara düşünmek, ter ter tepinmek,	13	13

		önüne dikilmek, ödü kopmak (patlamak), kanı donmak (çekilmek), heyecana kapılmak, elinden kurtulmak, gözden kaybolmak, bağırıp çağırmak		
Bilinçli Tüketici	Şiir	hesabını bilmek, değer vermek	2	2
Özgürlük	Fabl	bir deri bir kemik (kalmak), (birinin) başına gelmek, adım (adımını) atmak, göz göze gelmek, hoşça kal (kalın) kusura bakmamak (kalmamak), aç kalmak, veda etmek	8	8
Sokak (Dinleme Metni)	Mektup	yol vermek, saygı duymak (beslemek) (2), haber vermek, yargıya varmak, zorunda kalmak(olmak), adım(adımını) atmak, heyecan duymak, (bir şeyden) zevk almak (duymak)	8	9

Tablo 5 incelendiğinde 5. Temada yer alan Çocuk Bahçesindeki Bekçi adlı metinde 13, Bilinçli Tüketici adlı metinde 2, Özgürlük adlı metinde 8, Sokak adlı metinde 8'i farklı 9 deyim tespit edildiği görülmektedir.

Tablo 6. 6. Temada Yer Alan Metinlerdeki Deyimler

6.Tema Metinler	Metnin Türü	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Karagöz Kibarlık Öğreniyor	Tiyatro	değer vermek (2), saygı göstermek, halt etmek, (birini) adam yerine (hesabına) koymak, seni gidi seni, çekip gitmek	6	7
Çitlembik	Hikâye	zar gibi, karşılık vermek, boğazı düğümlemek, sırtına almak, içine sinmek, ne olur (olursun, olursunuz), gözleri kapanmak, hak etmek, deli gibi, göz göze gelmek	10	10
Spor ve Beden	Deneme	-	-	-
Tavşan ile Kaplumbağa (Dinleme Metni)	Fabl	kendini beğenmek, günlerden bir gün, bir arpa boyu (gitmek, yol almak), yola çıkmak, kıpkırmızı kesilmek (olmak)	5	5

Tablo 6'da 6. temada yer alan metinlerden Karagöz Kibarlık Öğreniyor metninde 6'sı farklı toplam 7 deyim, Çitlembik metninde 10, Tavşan ile Kaplumbağa metninde 5 deyim kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Spor ve Beden metninde ise hiç deyim kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 7. 7. Temada Yer Alan Metinlerdeki Deyimler

7.Tema Metinler	Metnin Türü	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
İyiliğin Değerini Bilen Kim?	Masal	(bir şey) ters gitmek, yolunu değiştirmek, peşine düşmek (gitmek), ne olur (olursun, olursunuz), soluk soluğa kalmak, eskisi kadar (gibi), sokağa atmak (2), (birinin) bir dediğini iki etmemek, göz kulak olmak, karşılık vermek, canı sıkılmak, cezasını çekmek, gözden kaybolmak	13	14
Büyükklere Saygı	Sohbet	(bir kimseye, bir şeye) ihtiyaç duymak, işini görmek, yanında olmak, gayret göstermek, fedakârlık yapmak (göstermek), saygı göstermek, elinden gelmek, saygı duymak (beslemek) (2), yardımına koşmak, kim bilir, mal etmek, hak etmek, razı olmak (gelmek), (birinin veya bir şeyin) kıymetini bilmek kusur etmek	15	16
Yaşama Sevinci	Hikâye	yolunu beklemek (gözlemek), kimi kimsesi olmamak, söz vermek, yazıyı çıkarmak (sökmek), sağ ol	5	5
Paylaşım (Dinleme Metni)	Şiir	el ele vermek, birlik olmak	2	2

Tablo 7 incelendiğinde en çok deyimın Büyükklere Saygı (16) adlı metinde kullanıldığı görülmektedir. İyiliğin Değerini Bilen Kim adlı metinde 13'ü farklı toplam 14, Yaşama Sevinci adlı metinde 5, Paylaşım adlı metinde 2 deyim bulgusuna rastlanmıştır.

Tablo 8. 8. Temada Yer Alan Metinlerdeki Deyimler

8.Tema Metinler	Metnin Türü	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Barkod	Makale	işe yaramak, ortaya çıkmak, (...) hâlini almak	3	3

Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor	Haber Metni	yol açmak, dile getirmek, mutlu etmek (veya kılmak), ortaya çıkmak (2), ibaret olmak (veya kalmak), dile getirmek	6	7
Akıllı Ulaşım Sistemleri	Deneme	... hâline gelmek, (bir işte) yer almak, ortaya çıkarmak, fırsat vermek, son bulmak, (bir yer bir olaya) sahnen olmak, akla gelmek, meydana gelmek, ne denli, adımlarını sıklaştırmak, farkında olmak	11	11
Aziz Sançar (Dinleme Metni)	Biyografi	dünyaya gelmek, karar vermek, sonuç almak, yolunda gitmek (yürüme), farkında olmak, sürüp gitmek, neden olmak, ortaya çıkmak, çığır açmak	9	9

Tablo 8’de elde edilen veriler incelendiğinde Barkod adlı metinde 3, Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor adlı metinde 6’sı farklı toplam 7, Akıllı Ulaşım Sistemleri adlı metinde 11, Aziz Sançar adlı metinde 9 deyim bulgusuna rastlanmıştır.

2. Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Deyimlerin Metin Türlerine Göre Dağılımı

Aşağıda yer alan tabloda 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 24 okuma metni, 7 dinleme metni, 1 izleme metni olmak üzere toplam 32 metinde yer alan deyimlerin metin türlerine göre dağılımları hakkında bilgi verilmektedir.

Tablo 9. Deyimlerin Metin Türlerine Göre Dağılımı

Metin Türleri	Metin Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Hikâye Edici Metin	13	139
Bilgilendirici Metin	13	99
Şiir	6	13

Tablo 9 incelendiğinde 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 13 hikâye edici metinde 139, 13 bilgilendirici metinde 99, 6 şiir türündeki metinde de 13 deyim bulgusunun tespit edildiği görülmektedir. Ders kitabında diğer metin türlerine oranla şiir türüne daha az yer verildiği ve şiir türünde (13) diğer metin türlerine oranla daha az deyim kullanıldığı görülmektedir. En çok deyim hikâye edici metinlerde kullanıldığı bilgisine ulaşılmaktadır.

3. Deyimlerin Temalara Göre Dağılımı

Aşağıdaki tabloda 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 8 temada tespit edilen deyimlerin temalara göre kullanım oranları hakkında bilgi verilmektedir.

Tablo 10. Deyimlerin Temalara Göre Dağılımı

Temalar	Metin Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Doğa ve Evren	4	42
Erdemler	4	37
Milli Kültürümüz	4	34
Vatandaşlık	4	32
Bilim ve Teknoloji	4	30
Millî Mücadele ve Atatürk	4	28
Birey ve Toplum	4	26
Sağlık ve Spor	4	22

Tablo 10 incelendiğinde 5. sınıf Türkçe ders kitabında 8 tema yer aldığı her temada 4 metin bulunduğu görülmektedir. Temalara göre deyimlerin kullanım oranlarına bakıldığında en çok deyim Doğa ve Evren (42) temasında kullanıldığı görülmektedir. En az deyim ise Sağlık ve Spor (22) temasında kullanıldığı tespit edilmiştir. Diğer temalarda ise kullanım oranı çok olandan daha az olana doğru şu şekilde sıralanmaktadır: Erdemler (37), Milli Kültürümüz (34), Vatandaşlık (32), Bilim ve Teknoloji (30), Millî Mücadele ve Atatürk (28), Birey ve Toplum (26).

4. Deyimlerin Öğretimine Yönelik Elde Edilen Bulgular

Türkçe 5. sınıf Türkçe ders kitabı deyim öğretimi açısından incelenmiş, ders kitabından alınan etkinlik örnekleri verilerek aşağıda hangi yöntem ve tekniklerin kullanıldığı belirtilmiştir.

4.1. Deyimlerin Anlamını Önce Tahmin Etme Daha Sonra Sözlükten Anlamını Bularak Cümle İçinde Kullanma

3. ETKİNLİK

a) Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılan deyimlerin anlamlarını, cümlenin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahminlerinizi boş bırakılan yerlere yazınız.

Eli silah tutan herkes orduya alındı.
.....

Yunan siperlerini **yıldırım gibi** aşyordu.
.....

Düşman **neye uğradığına şaşır**mıştı.
.....

Fakat bu yangınlar kimsenin **umrunda bile değ**ildi.
.....

Halk **sokaklara dök**ülmüş, şenlik içinde kurtarıcısını selamlıyor, Mehmetçikleri çiçek yağmuruna tutuyordu.
.....

Gün ağarıırken verdiği buyrukla görülmemiş bir taarruz başladı.
.....

b) Deyimlere yönelik tahminlerinizi deyimler sözlüğünden kontrol ederek bu deyimleri cümle içinde kullanınız.

Şekil 1. Deyim Öğretimine Yönelik Örnek Etkinlik s. 48

Yukarıdaki etkinlikte öğrenciden okudukları metinden alınan cümlelerde geçen deyimlerin anlamlarının önce tahmin edilmesi istenmiştir. Bu etkinlikte öğrencinin

hazırbulunuşluğu önemlidir. Öğrenci önceki bilgilerini de kullanarak okuduğu metnin bağlamından hareketle deyimlerin anlamını tahmin edebilmektedir. Daha sonra deyimler sözlüğünden anlamına bakması ve cümle içinde kullanması istenmektedir. Hem öğrencinin yaptığı tahminin doğruluğunun kontrolü hem de farklı cümlelerde kullanması istenerek bilginin kalıcılığı sağlanması amaçlanmaktadır. Benzer bir etkinlik de ders kitabının 195. sayfasında yer alan 2. etkinliktir. Bu etkinlikte metinde geçen kelime ve deyimler verilerek önce anlamlarının tahmin edilmesi, sonra sözlük anlamlarının bulunması, daha sonra da cümlede kullanılması istenmektedir.

4.2. Cümlelerde Boşluk Bırakılan Yerleri Cümlelerin Anlamına Uygun Deyimlerle Tamamlama ve Farklı Cümlelerde Kullanma

2. ETKİNLİK

a) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere kutucuklardaki deyimlerden uygun olanları getirerek cümleleri tamamlayınız.

endişe vermek

ablukaya almak

çaba harcamak

ne pahasına olursa olsun

- Kendinizi göstermemek için .....
- ..... bu görevin hakkıyla ve eksiksiz yerine getirilmesi gerekiyordu.
- Uzaktan devriye gezen düşman gemilerinin güçlü projektörleri arada denizi yalar-ken .....
- Türk kıyılarında bir projektör yandı ve düşman gemisinin projektörünü .....

b) Anlamını öğrendiğiniz bu deyimleri birer cümlede kullanınız.

Şekil 2. Deyim öğretimine yönelik örnek etkinlik s. 54

Yukarıdaki etkinlikte öğrencilerden önce cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen deyimlerden uygun olanların getirilmesi, ardından deyimleri birer cümlede kullanmalarını istenmektedir. Bu etkinlikte deyimlerin anlamına uygun olarak cümlelerde nasıl kullanıldığının fark ettirilmesi ve deyimlerin çekimlenerek de kullanıldığının öğretilmesi amaçlanmaktadır.

4.3. Verilen Deyimlerle Anlamlarını Eşleştirme

3. ETKİNLİK

a) Dinlediğiniz metinde geçen deyimleri anlamları ile eşleştiriniz.

hop oturup hop kalkmak	Yakınında konuşulanları konuşmaya katılmadan dinleme.
yola çıkmak	Ya heyecanından ya da öfkesinden yerinde duramaz olmak.
yenik düşmek	Bir yere gitmek üzere bulunduğu yerden ayrılmak.
kulak misafiri olmak	Yenilmek, mağlup olmak.

b) Anlamını öğrendiğiniz deyimleri birer cümlede kullanarak defterinize yazınız.

Şekil 3. Deyim öğretimine yönelik örnek etkinlik s. 60

3. ETKİNLİK

a) Aşağıdaki deyimleri anlamları ile eşleştiriniz.

kendini alamamak   gözlerine inanmamak   kendine gelmek

1. Hiç umulmayan, beklenmeyen bir şeyin görülmesi karşısında şaşırarak.
2. Düşünebilecek duruma gelmek, akli başına gelmek.
3. Kendini tutamayıp yapmak.

b) Anlamını öğrendiğiniz deyimleri birer cümlede kullanınız.

.....
.....
.....

Şekil 4. Deyim öğretimine yönelik örnek etkinlik s. 183

Ders kitaplarında yer alan deyimlerle ilgili etkinliklerden biri de eşleştirme çalışmalarıdır. 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan yukarıda verilen örneklerde deyimlerin anlamları ile eşleştirilmesi istenmektedir. Bu örnekler dışında ders kitabının 139. sayfasında yer alan 3. etkinlik de deyim ve anlamlarının eşleştirilmesi ile ilgili bir çalışmadır. 73. sayfada 1. etkinlikte ve 81. sayfada 2. etkinlikte kelime ve kelime gruplarının anlamları ile eşleştirilmesi istenmiştir. Bu kelime grupları arasında deyimler de yer almaktadır.

4.4. Anlamı Verilen Deyimi Metinden Bulma, Cümle İçinde Kullanma ve Metne Katkısını Belirtme

2. ETKİNLİK

a) Aşağıda, metinde geçen deyimlerin anlamları verilmiştir. Anlamları verilen bu deyimleri metinden bularak aşağıya yazınız.

Her iki tarafın bakışları karşılaşmak: .....
Çok zayıf olmak: .....

b) Bulduğunuz deyimleri birer cümlede kullanınız.

.....
.....

c) Sizce bu deyimler metne nasıl bir katkı sağlamıştır? Açıklayınız.

.....
.....

Şekil 5. Deyim öğretimine yönelik örnek etkinlik s. 152

Yukarıda verilen örnekte metinde geçen deyimlerin anlamları verilmiş deyimlerin metinden bulunması istenmiştir. Daha sonra deyimlerin birer cümlede kullanılması ve metne olan katkısının açıklanması istenmiştir. Benzer bir çalışma ders kitabının 208. sayfasında 1. etkinlikte, 221. sayfada 2. etkinlikte kelime ve kelime gruplarının anlamı verilmiş ve anlamlarının bulunması istenmiştir. Etkinliklerde yer alan kelime gruplarından birer tanesi deyimdir.

4.5. Verilen Deyimlerin Anlamını Bulup Anlatıma Olan Katkısını Belirtme

b) Aşağıda verilen kelime gruplarının anlamlarını deyimler sözlüğünüzden bulunuz. Bu kelime gruplarını birer cümle içinde kullanınız.

yol açmak: .....

dile getirmek: .....

mutlu etmek: .....

c) Bu deyimlerin anlatıma olan katkısını açıklayınız.

Şekil 6. Deyim öğretimine yönelik örnek etkinlik s. 226

Yukarıdaki örnekte verilen kelime gruplarının anlamlarının deyimler sözlüğünden bulunarak anlamlarının yazılması, deyimlerin birer cümlede kullanılması daha sonra da anlatıma olan katkısının açıklanması istenmiştir. TDK atasözleri ve deyimler sözlüğünde “mutlu etmek” deyim olarak geçmemektedir (www.sozluk.gov.tr. Erişim tarihi:06.06.2021). Ayrıca ders kitabının 167. sayfasında yer alan 1. etkinlikte verilen kelime ve kelime gruplarının anlamının sözlükten bulunması birer cümlede kullanılması daha sonra cümlelerin deftere yazılması istenmektedir. Etkinlikte verilen kelime gruplarında sadece “halt etmek” deyimdir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

2020-2021 Eğitim-Öğretim yılında Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen ve 5. sınıflarda ders kitabı olarak okutulan Anıttepe Yayınlarına ait kitap deyim varlığı ve deyim öğretimi bakımından incelenmiş, çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

5. sınıf Türkçe ders kitabında 230’u farklı olmak üzere toplam 251 deyim tespit edilmiştir. Serbest okuma metinleri çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Mangır (2012) incelediği 5. sınıf Türkçe ders kitabında 145 deyim tespit etmiştir. Serbest okuma metinlerini de dâhil ettiği çalışmasında dinleme metinlerinin olmadığını belirtmiştir. Aldık (2018), MEB (2016) 5. sınıf ders kitabını incelemiş ve 298 deyim tespit etmiştir. Türkben (2019) ise çalışmasında MEB yayınlarına ait 2017-2018 eğitim öğretim yılında okutulan ders kitabını deyim varlığı yönünden incelemiş ve 134’ü farklı olmak üzere toplam 177 deyim tespit etmiştir. Türkben (2019), dinleme metinlerini ve serbest okuma metinlerini çalışma kapsamının dışında bırakmıştır. Uzun (2019) da aynı ders kitabını incelemiş ve 112 deyim tespit ettiğini belirtmiştir. Alan yazındaki benzer çalışmalar karşılaştırıldığında aynı ders kitabında dahi farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Bu durumun araştırmacılar tarafından dinleme metinlerinin ve serbest okuma metinlerinin çalışmalara dâhil edilip edilmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Metin türlerine göre deyim varlığı incelendiğinde 5. Sınıf Türkçe ders kitabında 13 hikâye edici metinde 139, 13 bilgilendirici metinde 99, 6 şiir türündeki metinde de 13 deyim tespit edilmiştir. Deyimlerin daha çok öyküleyici metin türlerinde yer aldığı, şiir türünde ise oldukça az kullanıldığı görülmektedir. Türkben (2019), 8 hikâye edici metinde 130, 8 bilgilendirici metinde 40 ve 3 şiir türündeki metinde 7 deyim tespit etmiştir. Bu çalışmada 13 hikâye edici metinde 139 deyim bulgusuna rastlanırken Türkben (2019)’in çalışmasında 8 hikâye edici metinde 130 deyim bulgusuna rastlanmıştır. Hikâye edici metin türüne göre Türkben (2019)’in çalışmasında incelediği ders kitabında daha fazla deyim olduğu söylenebilir. Bilgilendirici metin türünde ise Türkben

(2019)'in çalışmasında oldukça az deyim (40) bulgusu elde ettiği görülmektedir. Şiir türünde genel olarak az deyim tespit edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre deyimlerin daha çok öyküleyici metin türlerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Deyimlerin temalara göre dağılımına bakıldığında en fazla deyim Doğa ve Evren (42) temasında kullanıldığı görülmektedir. En az deyim ise Sağlık ve Spor (22) temasında kullanıldığı tespit edilmiştir. Diğer temalarda ise kullanım oranı fazla olandan az olana doğru şu şekilde sıralanmaktadır: Erdemler (37), Milli Kültürümüz (34), Vatandaşlık (32), Bilim ve Teknoloji (30), Millî Mücadele ve Atatürk (28), Birey ve Toplum (26). Birey ve Toplum temasında yer alan "Memleket İsterim" adlı şiirde ve Sağlık ve Spor temasında yer alan "Spor ve Beden" adlı metinde ise deyim bulgusuna rastlanmamıştır. Türkçe ders kitabı deyim öğretimi bakımından incelendiğinde çok fazla yöntem ve tekniğe rastlanmamıştır. Verilen cümledeki deyim anlamını bağlamdan hareketle tahmin etme, cümlede boş bırakılan yerleri bağlamdan hareketle uygun deyimle doldurma, deyimleri anlamları ile eşleştirme ve anlamı verilen deyim metin içinde bulma gibi yöntemlerle deyim öğretimine yönelik etkinlikler tespit edilmiştir. Bu etkinlikler dışında deyimlerin öğretimine yönelik farklı yöntem ve teknik tespit edilmemiştir. Alan yazında deyimlerin öğretimi ile ilgili çalışmalara bakıldığında araştırmacıların görüşlerinde ayrılrsa da farklı yöntem ve tekniklerin deyim öğretiminde başarı sağladığı konusunda ortak paydada bulunduğu görülmektedir. Deyimlerin öğretiminde Yaman ve Gülcan (2009) gösteri tekniğinin faydalı olduğu görüşünü sunarken Mürsel (2009) karikatürlerin; Gülcan (2010) hikâye ve resimlerin; Özbay ve Akdağ (2013) aktif öğrenmenin; Şenol (2011) yaratıcı drama yönteminin; Aydın ve Ünal (2015) şarkıların; Varışoğlu, Şeref, Gedik ve Yılmaz (2014) karikatürlerle öğrenme tekniğinin; Akçay ve Şimşek (2015) drama ve hikâyeleme yöntemlerinin klasik yöntemlere göre daha etkili ve yararlı olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmada incelenen 5. Sınıf ders kitabında yer alan bazı metinlerde hiç deyim kullanılmadığı tespit edilmiştir. (Memleket İsterim, Spor ve Beden). Ders kitaplarının hazırlanmasında görevli yazarlara metin seçimi konusunda şu öneride bulunulabilir: Metin seçimi yapılırken söz varlığı açısından zengin metinlerin seçilmesi öğrencilerin alıcı söz varlığına katkı sağlayacaktır. Bundan dolayı Türkçenin etkili kullanıldığı, deyim ve kalıplaşmış ifadelerin yer aldığı metinler ders kitaplarına alınmalıdır. "Farklı anlatım yollarını kullanarak dilin inceliklerini gösteren, toplumun kültürünü en iyi yansıtan şey, o dilde ortaya konmuş atasözü, deyim, vecize, masal, şiir, ninni, deyim vb. ürünlerdir. Bu tür seçkin edebî ürünleri öğrenen öğrencilerin dilin inceliklerini görmesi, dilin işleyişinden hareketle kurallarını sezmesi ve kavraması, en önemlisi de dil bilinci kazanması önemlidir." (Göçer, 2009; 1045). Bundan dolayı anlama ve anlatma becerilerinin gelişmesi, dil bilincinin yerleşmesi için öğrencilerin karşılaşacağı metinlerin içeriği önem arz etmektedir.

Dilimizin doğru öğretilmesi ve kullanılması konusunda büyük sorumluluk düşen Türkçe öğretmenlerine deyim öğretimi konusunda da büyük işler düşmektedir. Türkçe öğretmenleri geleneksel yöntemlerin dışında farklı yöntem ve teknikleri de kullanarak öğrencileri eğlenceli ve öğretici bir sürece dâhil etmelidirler. Öğretmenler, drama etkinlikleriyle, karikatür çizimleriyle oyunlaştırarak deyim öğretimini gerçekleştirebilir. Yazılı ve sözlü anlatımlarında öğrencilerin deyim ve kalıplaşmış ifadeler kullanmasını teşvik edebilir. Deyimlerle ilgili öğrencilere bulmaca, yapboz, tabu gibi oyunlar hazırlatarak sınıfta oynatılmasını sağlayabilir. Dinletilen şarkılarda geçen deyimlerin bulunması istenebilir. Deyim hikâyeleri oluşturmaları istenebilir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2006). *Türkçenin sözcük varlığı*. Ankara: Engin.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yay.
- Akyol, H. (2019). *Atasözleri ve deyimleri barındırması bakımından 7. sınıf Türkçe ders kitaplarının karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Aldık, N. N. (2018). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan atasözü ve deyimlerin öğrencilerin dil kullanımına etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çapraz-Baran, Ş. & Diren E. (2020). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 5. sınıf Türkçe ders kitabı. Ankara: Anıttepe Yayınları.
- Doğru, A. (2008). *6. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki deyimler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Göçer, A. (2009). Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı. *Turkish Studies* (4/4), 1025-1055.
- Gözler, F. (1994). *Türkçe deyimler Türkçe ve edebiyat terimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Türkçenin sözdizimi* (2. bs.). Ankara: DTCF Yay.
- İşbulan, Z. D. (2010). *7. sınıf Türkçe çalışma kitaplarındaki deyimlerin öğretiminde kullanılan etkinliklerin etkililiği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1156348> adresinden 15 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Mangır, M. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Türkçe ders kitabındaki deyim varlığının öğrencilerin alıcı söz varlığına katkısı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 7/4, Fall 2012, s. 2371-2385. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933469.pdf> adresinden 15 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7,8.Sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Özkan, U. B. (2021). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarının deyim varlığı ve öğretimi açısından incelenmesi. *BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 63-90. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/922617> adresinden 15 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Uzun. (2019). *5. sınıf Türkçe ders kitabındaki atasözlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Varişoğlu, B.; Şeref İ, Yılmaz, İ. ve Gedik, M. (2014). Deyim ve Atasözlerinin Öğretilmesinde Görsel Bir Araç Olarak Karikatürlerin Başarıya Etkisi. *Karadeniz Araştırmaları*, 41, 226-242.